

DE LIVSFARLIGA HÄKTENA

På eftermiddagen ringde advokat Fredrik Ungerfält till häktet och berättade att han var orolig för sin klient Peter Sandin. Han hade nyss haft ett längre samtal med honom. Han befarade att Sandin skulle försöka ta livet av sig. Han sa att han skulle skicka ett fax med alla uppgifter och bad därför om ett faxnummer till häktet.

Klockan hade hunnit bli fyra. Det var den första fredagen i december 2007.

Faxet, som var ställt till "Tjänstgörande läkare och vakthavande befäl", kom in till häktet klockan 16.49 enligt loggboken. Där stod:

I egenskap av offentlig försvarare för Peter Sandin. Huvudförhandling i målet avslutades den 5 december 2007. Sandin riskerar ett fängelsestraff på straffmaximum och skall enligt tingsrättens beslut vara kvar i häktet till dess dom meddelas den 21 december 2007. Sandin har i samtal med mig under gårdagen och idag uttryckt sig på ett sätt som gör att jag uppfattar honom som synnerligen deprimerad och livstrött och han har uttryckt sig på olika sätt kring vad som i denna situation återstår att göra för honom med innebörden att han skall avsluta sitt liv. Hans tankar förefaller vara allvarliga och högst reella. Sammantaget gör detta att jag uppfattar att det för närvarande föreligger en uppenbar och allvarlig suicidrisk. Jag hemställer därför att en omedelbar bedömning av Sandins psykiska hälsotillstånd skall ske och att erforderliga medicinska och andra åtgärder vidtages.

För säkerhets skull hade advokat Ungerfält skrivit BRÅDSKANDE överst på papperet och avslutat med att lämna sitt mobilnummer.

Faxet blev liggande i tjugofem minuter.

Först någon gång mellan klockan 17.15 och 17.20 "upptäcks" faxet av vakthavande befäl som läste det tillsammans med en kollega. De läste det två gånger. De bestämde sig för att inte göra någonting utan i stället invänta en mer erfaren kollega som skulle gå på sitt pass klockan 17.45. (Här finns en oklarhet och det är vad detta "upptäcks" betyder. Uttrycket står i en av de utredningar som gjorts, men klargörs inte - och ingen av de direkt inblandade på häktet har velat tala med pressen.) När kollegan

anlände till arbetsplatsen, för att gå på som vakthavande befäl för natten, läste han faxet från advokaten, han talade med en av vårdarna på den avdelning där Peter Sandin satt, en erfaren vårdare som kände Sandin och som nyss hade pratat med honom, i samband med inlåsningsen för natten, och fick av denne höra att Sandin verkade okej. Klockan hade då hunnit bli 18.05.

Han hade också fått veta att en sjuksköterska träffat Sandin på förmiddagen och att allt varit "som vanligt", men att hans kollegor inte talat med någon på sjukmottagningen eftersom den hunnit stänga för dagen. Inte heller hade någon talat med jourläkaren, men det vakthavande befäl som gick på för natten trodde att även läkaren tittat till Sandin tidigare under dagen. Så var det inte.

De bestämde sig för att inte göra någonting alls.

Klockan 18.45 kom larmet från avdelningen. Peter Sandin hade hittats livlös i cellen. Han hade hängt sig.

Ifjol begick tolv personer självmord på svenska häkten. Aldrig har de varit så många. (Året innan var de fem, året dessförinnan fyra.) Om dem kan man säga att de flesta varit män, mellan fyrtio och fyrtiofem år, missbrukare. De flesta gjorde det under den första veckan på häktet. Många hade tidigare försökt göra det. Ångest och sömnproblem triggade impulsen. Eftersom självmord, säger forskarna, är resultatet av en plötslig och oemotståndlig impuls, framsprungen ur en härva av outhärliga känslor.

Den häktade befinner sig i en akut kris. Det är ingen överdrift. Inlåst och ensam, avskuren från yttervärlden. Ruelse över det brott han begått, skammen som letar sig in i överallt – eller den djupaste förtvivlan över att vara oskyldigt anklagad. Kanske nykter för första gången på länge, kanske rädd för någon där ute som väntar på hämnd, rädd för det straff som ska komma. Och så denna ovisshet om vad som väntar – alla dessa dagar som blir till veckor som blir till månader på en brits, i en cell, bakom en låst, grå, tung ståldörr. Tjugotre av dygnets tjugofyra timmar tillbringas här inne. Den tjugofjärde i en bur uppe på taket.

En delegation från FN:s tortyrkommitté gästade under några dagar i mars ett par svenska häkten, talade med häktade och anställda. De utländska besökarna kunde naturligtvis inte klaga på standarden – cellernas beskaffenhet, kosten – men skrev i

sin rapport att de häktade tyckte de satt isolerade alltför mycket, de anställda tyckte att de hade alltför lite tid till kontakt med de intagna. Kommittén var kritisk till att så många av de häktade belades med restriktioner, vilket betyder att de inte får titta på teve, inte läsa tidningar eller lyssna på radio, ibland inte heller träffa anhöriga. De får inte träffa andra intagna. Åklagarna beslutar om det. Nästan hälften av de intagna på landets häkten har belagts med restriktioner. De har blivit regel snarare än undantag när det egentligen borde vara tvärtom, ansåg FN:s tortyrkommitté.

I Göteborg, där Peter Sandin satt häktad i två omgångar, i sammanlagt sexton månader, beslutar åklagarna ännu oftare om restriktioner. Sjuttio procent av de intagna är belagda med restriktioner. Det gällde också Peter Sandin (fast han fick träffa sina anhöriga). Fyra av de tolv självmorden inträffade på häktet i Göteborg. Det kan, naturligtvis, vara en slump.

- Året innan hade vi noll självmord, säger Christer Persson, kriminalvårdsinspektör på häktet.

Han säger:

- Vi letar orsaker, vi letar samband. Vi rådfrågar experterna på det här. Det är inte så lätt att veta varför det händer. Finns det enkla samband finns det också enkla svar. Här finns, så vitt jag kan se, inga enkla svar.

Några mil från häktet i Göteborg sitter en kvinna som letar efter ett svar. I tolv år var hon gift med Peter Sandin. Hon har två barn med honom, två döttrar, som en vardagskväll i september försöker hinna med både fotbollsträning, läxor och "Idol". De träffade honom sista gången helgen innan det hände. Han var dämpad, ledsen, men han skojade som vanligt med barnen, fann det lika smärtsamt som vanligt när de var tvungna att gå. Hon hade inte en tanke på att det som hände skulle kunna hända.

Nej, Peter Sandin var inte den sortens människa som tar livet av sig.

Han var, säger hon, alltför feg för det.

Han var, säger hon också, alltför levnadsglad för det.

Fast när de två civilklädda poliserna dök upp här utanför huset mitt i natten, knackade på dörren och bad att få stiga in, då förstod hon vad som hänt.

De var skilda. De hade skilt sig i samförstånd. Hon vet inte vad som inträffade de där sista två åren, vad han hade gett sig in i för att bli gripen av polis, häktad och åtalad. Hon vet inte om han var skyldig eller oskyldig. Det kommer hon antagligen aldrig att få veta, och vill kanske inte veta det heller. Men han var far till hennes två barn.

- Jag tror inte han tänkte alls, säger hon.

Hon vill ha ett svar på frågan hur han kunde klara av att ta livet av sig på en plats så välbevakad som ett svenskt häkte, med alla de varningssignaler som utlöstes under de två dyggen innan Peter Sandin rev sönder lakanet, fäste en av remsorna i fönstergallret och hängde sig. Hon vill att de ansvariga ställs till svars.

- Slarv, säger hon. Det måste ha berott på slarv.

På onsdagseftermiddagen hade rättegången avslutats och åklagaren yrkat på fjorton års fängelse för Peter Sandin. Han stod bland annat åtalad för att ha organiserat smugglingen av stora partier amfetamin från Holland till Sverige. Han lär ha trott att han skulle bli frikänd. Åklagarens yrkande ska ha kommit som en chock.

Morgonen därefter fick han veta att han skulle förflyttas till häktet i Uddevalla, i väntan på domstolens utslag. Det ville han inte. Han ville stanna kvar på häktet i Göteborg, på den avdelning där han varit sedan länge, där han kände personalen. En av de anställda fick i uppdrag att tillsammans med Sandin gå igenom hans personliga tillhörigheter inför flytten, men de hann knappt börja med det förrän vårdaren stack iväg för att hjälpa en kollega med en kommunikationsradio och en telefon som krånglade. Peter Sandin lämnades därför ensam i cellen under ett par minuter, med sina saker.

Vid medicinutdelningen någon timme senare tyckte man att han uppförde sig konstigt, som om han var påverkad; bland hans tillhörigheter - som nu flyttats tillbaka till förrådet - hittades ett par förpackningar bensodiazepiner - en av dem öppnad, den andra "väsentligen orörd" som det står i en rapport - och man tillkallade därför en läkare som efter att ha väckt och därefter undersökt Sandin misstänkte att han var tablettförgiftad. Sandin sa att han ingenting tagit annat än den lugnande tablett han fick varje morgon. Han sa att han hade haft svårt att sova under natten, därför var han så dåsig.

Ett självmordsförsök?

Läkaren trodde inte det, bedömde det som en handling sprungen ur ångest inför flytten till Uddevalla. Han hade träffat Sandin förr. Han visste att han suttit länge på häktet, aldrig tidigare visat några självmordstendenser, inte lämnat något självmordsbrev. Dessutom hade han ju inte stoppat i sig alla tabletter. Vad läkaren inte visste var att rättegången avslutats dagen innan och att åklagaren yrkat på ett fjortonårigt fängelsestraff. Han visste inte heller – det visste ingen på avdelningen, förrän två dagar senare, alltså efter självmordet – att det bland Peter Sandins personliga persedlar saknades två burkar bensodiazepiner som han haft med sig vid inskrivningen på häktet, fem månader tidigare. (Vid inskrivningen hade det, dessutom, endast noterats att det fanns två burkar, inte hur många tabletter det fanns i varje.)

Strax före ett ringde läkaren till avdelningen och fick veta att Sandin verkade som vanligt igen.

Kvart över åtta på kvällen tändes lampan ovanför Peter Sandins celldörr. Han ville prata med någon. Två vårdare satte sig ner en stund. Han mådde dåligt, kände ångest. Han ringde igen, lite senare, klagade på en stickande smärta i bröstet, ville ha sin kvällsmedicin (som läkaren dragit in efter morgonens incident). Vakthavande befälet, som var inne i cellen, ringde sedan läkaren som bad honom hälsa Sandin att smärtorna i bröstet berodde på oro och att kvällsmedicinen skulle han få tillbaka nästa kväll.

Efter skilsmässan flyttade Peter Sandin till Thailand. Han gifte sig med en thailändsk kvinna, byggde ett hus, sysslade visst med lägenhetsaffärer. Köpte och sålde. Det hade han gjort i Sverige också – fast tyger, köksutrustning – sedan han stigit i land efter tio år på sjön. Där hade han lärt sig till kock. På land arbetade han också som kock, som köksmästare. Han hade många järn i elden.

– En typisk affärsman, säger en person som haft med honom att göra. Kreativ. Alltid något på gång.

På ett foto står han lång och reslig, i blårutig skjorta, med ett leende, och ser rakt in i kameran. Han ser trevlig ut, ser ut som vem som helst: en företagsledare från Gislaved, en gymnastiklärare från Huddinge, en köksmästare någonstans. Han ser ut som en handlingskraftig man, ser ut att må bra.

- Den mannen gjorde allt för pengar, säger en annan person som haft en del med honom att göra.

Företaget han hade gick i konkurs strax före flytten till Thailand. Sedan måste han ha börjat tjäna pengar. Han flög regelbundet till Sverige, stannade någon vecka, flög hem igen, var snart tillbaka. Personer han träffade, han talade med i telefon - enligt de foton och samtalsutskrifter som lades fram av åklagaren under rättegången - var personer som senare kom att dömas till fjortons års fängelse, tio års fängelse, nio års fängelse... Han tycks ha missbrukat kokain. Han hotade sin bror, hotade med att "det kan hända saker, jag har resurser". Brodern sattes under polisbevakning.

Misstagen var många under de två dagar som föregick Peter Sandins självmord: Vårdaren som lämnade honom ensam i hans cell. Läkaren som inte fick veta något om rättegången och åklagarens yrkande. Tablettburkarna som man inte hade koll på. Faxet som blev liggande, sedan inte taget på allvar. Läkaren som inte kontaktades samma kväll. Vakthavande befälet som trodde att läkaren tittat till Sandin under dagen. Sammantaget ledde dessa misstag till att han inte sattes under extra bevakning, "rödlappades" som man säger på häktet, det vill säga tittades varje kvart. Han fick ett utrymme att ta sitt liv, och utnyttjade det.

Fyra av de anställda har kritiserats av personalansvarsnämnden, för dessa misstag. I utredningen tonar fram en bild av en arbetsplats där sådana misstag kan inträffa. De båda vakthavande befälen som arbetade under fredagen var visserligen erfarna vårdare men vikarier på sin befattning, eftersom den ordinarie personalen var borta på kurs, samtidigt som det var en dag fylld av inkommande fax och brådskande telefonsamtal, häktade som var på väg in och häktade som skulle skrivas ut: "en bild av en mycket pressad och ansträngd arbetssituation på häktet" som det står i Kriminalvårdens utredning. "Kaotisk" är ett annat uttryck som använts. Enligt de anställdas fackliga organisation, SEKO, har ungefär sjuttio tjänster försvunnit från häktet i Göteborg under de senaste tre åren samtidigt som beläggningen ökat, restriktionerna blivit fler. Utrymmet för den där vardagliga kontakten mellan häktade och vårdare har minskat, de korta samtal som kan rädda hela liv.

Sista ordet får gå till Peter Sandin. I avskedsbrevet som hittades i cellen skrev han med spretig stil, adresserat till häktet i Göteborg:

Tyvärr så orkar Jag inte med mer. Detta har fördärvat mitt liv som åklagaren påstår. Jag är helt oskyldig till det Jag står åklagad för. Ni har varit underbar personal på denna avdelning. Ett stort tack. Vad som hände mig i går vet jag ej, har inte sovit på två dygn och vad för tabletter jag fick i morse vet jag ej men nåt fel var det. Jag minns ingenting.

FOTNOT. Peter Sandin hette i verkligheten något annat.

Anders Sundelin

Dagens Nyheter 16/11 2008